

מאורות

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ותכלת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

ניחום אבלים

כרוב סיפורי ההמון במה שארע ומה שחיה, ומה הם מנהגי מלך פלוני בהיכלו, ואיך הייתה סיבת מות פלוני, או איך התעשר פלוני. ואלו קוראים אותם החכמים: שיחה בטלה. והחסידיים השתדלו בעצמם להניח זה החלק מן הדיבור. ונאמר על רב תלמידו של חיא: שלא שח שיחה בטלה מימיו.

דומה שמוכן הוא הטעם הפסיכולוגי למצוות ניחום אבלים. אף מאשת יפת תואר אין למנוע מלהתאבל על הוריה, כפי שהטעים הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מא):

אין למנוע אותה מלקונן, מלפרוע את שעה ומלככות ככתוב: ובכתה את אביה ואת אמה [ירח ימים, ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה] (דברים כא, יג), כי הנוגים מוצאים מרגוע בבכיים ובעוררם את יגונותיהם עד שילאו כוחותיהם הגופניים מלשאת פגיעה נפשית זאת, כשם שלשמחים יש מרגוע במיני משחק. לכן חמלה מן התורה עליה ואפשרה לה את זאת, עד שתיקע נפשה מן הבכי והיגון.

להלכה, אין בוכים על המת למעלה משלושים יום (אבל יג, י): "שאינו לנו גדול ממושה רבנו, וכתוב 'וייתמו, ימי בכי אבל משה' (דברים לד, ח). אחרי ככלות הכול, אין המוות אלא מנהגו של עולם, ולפיכך (אבל יג, יב):

אל יתקשה אדם על מתו יתר מדיי שנאמר "אל תבכו למת, ואל תנודו לו" (ירמיהו כב, י), כלומר יותר מדיי: שזה הוא מנהגו של עולם. והמצער עצמו על מנהג העולם, הרי זה טיפש.

יתר על כן, אמרו חכמים שאין רע יורד מלמעלה ואף המוות הוא טוב (מורה נבוכים ג, י):

אין לומר בשום אופן שהאל יתגדל ויתרומם עושה רע בעצם, כוונתי שהוא יתעלה יתכוון בכוונה ראשונית לעשות רע. זה אינו אפשרי. אלא מעשיו יתעלה כולם טוב צרוף. כי הוא אינו עושה אלא מציאות, וכל מציאות היא טוב [...] אמיתת עשייתו של האל כולה טוב, מכיוון שהיא מציאות. לכן אומר הספר אשר האיר את מחשכי העולם: "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" (בראשית א, לא). אפילו מציאות החומר השפל הזה, כפי שהוא קשור להעדר המחייב את המוות ואת הרעות כולן, כל זה גם כן טוב בשל התמדת ההוויה והימשכות המציאות ברציפות. לכן פירש רבי מאיר: והנה טוב מאוד: והנה טוב מות.

אשר על כן, על האבל להתבונן בארעיות החיים, לדעת שגם לחייו יש סוף וקצבה (קהלת ז, ב): "טוב ללכת את בית האבל מלכת את בית המשתה, באשר הוא סוף כל אדם, והחי יתן אל ליבו". בזה ירסן את תאוותיו לימים רבים. למראה המוות מול עיניו יזכור האבל לאן הוא הולך וידע כי יש בחיים דברים של עיקר והרבה דברי שווא והבל, וכי אין מלווים לו לאדם אלא תורה ומצוות בלבד (אבות, ו).

ברוך כשרים

מרצה בהתמחות למתמטיקה

מצוות עשה להתאבל על הקרובים. האבל הוא אדם, שמת אחד משבעת קרוביו: אמו ואביו, בנו ובתו, אחיו ואחותו, בן או בת הזוג. ניחום אבלים ראשיתו ביצחק שהתנחם אחר מות שרה, שנאמר (בראשית כד, טז): "ויינחם יצחק, אחרי אימו". ואילו יעקב סרב להינחם על כי טרוף טורף יוסף וכי חיה רעה אכלתהו (בראשית לו, לד-לה): "ויקרע יעקב שמלותיו, וישם שק במותניו. ויתאבל על בנו, ימים רבים [...] וימאן להתנחם". אמנם יוסף ערך ליעקב אבל שבעת ימים, אולם (אבל א, א): "אין אבלות מן התורה אלא ביום ראשון בלבד, שהוא יום המיתה ויום הקבורה. אבל שאר השבעה אינן דין תורה [...] ומשה רבנו תיקן להם לישראל שבעת ימי אבלות". היו שמנו לצד מצוות אבלות אף את הניחום בכלל תרי"ג מצוות (ספר המצוות): "כבר טעו בזה ומנו נר חנוכה [...] בכלל מצוות עשה, וכן [...] ניחום אבלים וביקור חולים וקבירת מתים", אך להלכה פסק הרמב"ם, שניחום אבלים מדרבנן (אבל יד, א-ב):

מצוות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים [...] ואלו הן גמילות חסדים שבגופו, שאין להם שיעור. אף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם, הרי הן בכלל 'ואהבת לרעך כמוך'. כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אותן אתה לאחריך בתורה ובמצוות.

יחד עם זאת, ניחום אבלים תקף גם לגויים (שם שם, יב): "קוברים מתי גויים, ומנחמין אבליהם, ומבקרין חוליהם מפני דרכי שלום", והרי נאמר (תהלים קמה, ט): "טוב ה' לכול ורחמיו על כל מעשיו", ונאמר (משלי ג, יז): "דרכיה, דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" (מלכים ומלחמותיהם י, טז).

כיצד מנחמים את האבלים?

אחר שקוברים את המת, מתקבצים האבלים ועומדים בצד בית הקברות. וכל המלווים את המת עומדים סביב להם, שורה לפני שורה [...] וכל המנחמים באים אצל האבלים אחד אחד, ואומרים להם תנוחמו מן השמיים. (שם יג, א-ב).

האבל אסור בתלמוד תורה (אבל יג, ט): "אין אומרין שמועה והגדה בבית האבל, אלא יושבין דווין. וכן אין אומרין בפני המת, אלא דברים של מת. אבל לעסוק בדברי תורה בפניו, או בבית הקברות – אסור". אך נהוג שכאשר יש ציבור מנחמים בבית האבל, הראוי לכך פותח בדברי תורה או שקורא פרק משניות. וכתב הרב יוסף קאפח (הליכות תימן) את מנהגם, שכאשר החכם מלמד תורה בבית האבל הוא דן אך ורק בדיני אבלות (או שקורא ברמב"ם או בשולחן ערוך) ואחר כך מסיימים בפסוק "בלע המוות לנצח". וכן לא נהוג אצלם לדבר על מה שהיה, וכיצד מת המת, או תולדות חייו. אלא או שמדברים דברי תורה בענייני אבלות או שדוממים, ויושב כל אחד רק רגעים מעטים בלבד. והלא כך תאר הרמב"ם את "הדבור נמאס" (אבות א, טז):

כולנו מכירים את השיר "אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה". את השיר הזה אנו נוהגים לשיר בדבקות רבה בעיקר כאשר מישהו מאתנו נמצא בצרה כלשהי. בגלל שהוא "אחינו", מרגישים אנו ביתר שאת את הצרה שהוא שרוי בה. השיר מבטא את הערבות ואת הקשר החזק השורר בין הפרטים בעם ישראל.

בפרשתנו, פרשת ראה, אנו רואים דוגמה נוספת לערבות ההדדית הקיימת בתוך עם ישראל: "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך [...] לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחיק האביון (דברים טו, ז).

מפשט הדברים הנאמרים בפסוק זה אנו מבינים שהתורה מצווה עלינו לרחם ולחוס על אחינו האביון, משמע העני והמסכן, ולפתוח את ידינו לנתינה עבורו ועבור צרכיו.

אולם ניתן לשאול למה התורה מצווה אותנו לדאוג כל כך למי שאינו דואג לעצמו? לכאורה זה נראה ונשמע טוב ומוסיף, אך פעמים רבות כאשר מגיעים לידי מעשה, אין זה מוסיף כבוד לנותן ולמקבל. חשוב לזכור שהעני אינו בהכרח מנומס ומבויש ממצבו. לעתים אנו גם חווים מצב הפוך שבו עני אינו מתייחס בנעימות לצד הנותן. למעשה שאלה זו מובילה אותנו לשאלה נוספת המתייחסת לנוסח המובא בפסוק, כלומר מדוע כתוב "כי יהיה בך אביון"? הרי לכאורה נראה שאפשר לוותר על השימוש במילה "בך" ולכתוב רק "כי יהיה "אביון", שהרי ברור שמדובר על אדם אחר.

כדי לענות על שאלות אלו נקרא תחילה את דבריו של אור החיים הקדוש:

ה' בוחר לייסר אדם בעולם הזה בייסורי העוני כדי שבאמצעותו יזכה חברו המפרנסו, על כן כתוב "בך אביון" – בסיבתך. בסיבתך יהיה חברך או שכנך אביון ובאמצעותו יזכה במצוות גמילות חסדים.

רצה אור החיים הקדוש לומר שהמציאות ה"חיצונית לנו" הקוראת בעולם נועדה לעשות לנו משהו באופן אישי. אם נתעמק עוד בדברים נבין שלמעשה המציאות שבה יש אביונים

מעידה על כך שיש משהו לא מתוקן בחברה ולכן יש בנו אביון. אם הייתה נעלמת ממנו האביונות הרי שגם מחברינו ומשכנינו היא הייתה נעלמת, וזאת בגלל אותה ערבות הדדית הקיימת בינינו. הרי לא ייתכן שלאחד טוב ואילו השני נמצא בצרה. כאמור, אחים מרגישים זה בצרתו של זה. כך למעשה רואים את החשיבות הרבה במעורבות ואת האחוה הנדרשות מאתנו במצב שבו יהודי נדרש לסייע ליהודי אחר. לכן אנו מבינים שהדאגה לאחר היא למעשה הדאגה לעצמנו. חשוב לציין שגם המשפט ההפוך נכון הוא, שהדאגה לעצמנו היא הדאגה לאחר. נוסף על כך, חשוב שיש רובד עמוק נוסף לדברים האמורים בפרשתנו ומובאים לעיל, והוא סובב סביב השאלה מהו אביון ואיך הוא נוגע אלינו.

בעבר היה ברור לכול שהתואר אביון פירושו שמדובר בעני של ממש, כלומר באדם חסר אמצעים אשר יש לעזור לו מבחינה קיומית-כלכלית. אולם מן המציאות כיום אנו מגלים רובד נוסף בתואר אביון.

מוכרת לנו אמרת חז"ל ש"אין עני אלא בדעת". למעשה אמירה זו מחדדת את הרובד העמוק יותר שאביונות ועניות אינה בהכרח מצב כלכלי לא פשוט, אלא גם מצב שבו אדם נמצא בעניות מצד מצבו הנפשי-שכלי ולעתים אף יותר מכך. חשוב לזכור שגם במצב כזה יש לנו חשיבות ל"לא תקפוץ את ירך מאחיק האביון". אולי בימינו, אלו הדברים העיקריים המתגלים לעינינו.

אסיים במילות השיר שבו פתחנו: "המקום ירחם עליהם ויוציאם מצרה לרווחה ומאפלה לאורה, משעבוד לגאולה, השתא בעגלא ובזמן קריב". מתוך כך כמובן גם עלינו וזנכה עלות מעלה מעלה.

צופיה ליפשיץ

סטודנטית בהתמחויות למתמטיקה ולחינוך חברתי קהילתי
ובמכון לחינוך ואמונה בימינו

במעגלי העם היהודי בני מנשה

ברוריה מכמן

מוצאם של בני מנשה הוא מהאזור שבצפון מזרח הודו על גבול מיאנמר (בורמה). לבני מנשה יש מסורת שבטית שלפיה הם צאצאי שבט מנשה. היות שעשרת השבטים יצאו לגלות בטרם נכתבה התורה שבעל פה, הרי כל המסורת ההלכתית נשמרה על ידי כוהני העדה. הזהות היהודית נשמרה בהלכות, במנהגים, בשירים ובסיפורים. בני מנשה קראו לעצמם לאורך הדורות "בני מנסיא". הם שמרו על המסורות המרכזיות של ישראל כמו יציאת מצרים וקריעת ים סוף. מסורות אלו מופיעות גם בשירים העתיקים של השבט.

אין עדויות כתובות על מוצאם. בני העדה יודעים לספר על אירועים שקרו להם בעבר רק דרך סיפורים שעברו מדור לדור. שכניהם כינו אותם בשם "עשרת השבטים". כאשר הגיעו המיסיונרים לאזור, בתחילת המאה ה-19, מצאו אוכלוסייה בעלת מסורת מונותאיסטית וניצלו עובדה זו כדי לשכנעם לעבור לנצרות.

הלל הלקין, מחבר הספר "על גדת הסמבטיון", אומר שבדיקות גנטיות שנעשו לא מצאו קשר ישיר בין בני מנשה ובין יהודים. לכן סביר להניח שרק מיעוטם הם מצאצאי יהודים שכן לטענתו המסורות והמנהגים היהודיים הנפוצים בקרבם בוודאי הגיעו ממיעוט קטן של גולים ישראלים משבט מנשה.

עם קום המדינה, ויחד עם זאת עם קבלת העצמאות בהודו, הגיעו אל בני השבטים שמועות על הקמת מדינה ליהודים. כבר אז פנו למדינת ישראל וביקשו לשמור על קשר, אולם קשר זה לא התממש. מיד לאחר מלחמת יום כיפור פנו שוב לראש הממשלה דאז, גולדה מאיר, וביקשו את תמיכת מדינת ישראל בהבאתם לישראל.

עמותת "שבי ישראל" עוסקת ביצירת הקשר בין בני העדה ובין מדינת ישראל. העמותה מקימה בכפרים מרכזים ללימוד יהדות ומממנת את הבאתם ארצה. חלקם עברו גיור אורתודוקסי, אך בשנת 2005 הוקפאו הליכי הגיור של בני מנשה עקב בעיות הלכתיות ומתחים שנגרמו ביחסים בין ממשלות ישראל והודו. במחצית השנייה של שנת 2006 חודשו פעולות הגיור, אם כי בהיקף קטן, וכן חודשה עלייתם של בני מנשה לארץ. נכון לשנת 2010 חיים בישראל 1,700 בני מנשה.

העלייה הממוסדת הראשונה של בני העדה לאחר טקס הגיור הייתה בתחילת שנות החמישים. לאחר מכן הגיעו ארצה עוד 1,700 איש. הם עברו להתגורר ביישובים קהילתיים דתיים: בית אל, עפרה, קריית ארבע, כרמיאל ופרדס חנה. בני העדה משתלבים בלימודים, בעבודה, בצבא ובחברה. חלק מבניהם לומדים בישיבות וכמה מבני העדה אף הוסמכו לרבנות. עוד כ-7,000 מבני העדה נמצאים בצפון מזרח הודו וממתנינים לעלייתם למדינת ישראל.

מקורות

• הלל הלקין, **על גדת הסמבטיון: מסע בעקבות צאצאי שבט מנשה**, דביר 2007.

• ויקיפדיה: http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%91%D7%A0%D7%99_%D7%9E%D7%A0%D7%A9%D7%94